

Bakom lås och bom

- anteckningar från Söderslätt -

av Bertil Wilhelmsson

Byn Klörup ligger på Söderslätt, en bit norr om Trelleborg. Här hade Oxie och Skytts häradsrätt sitt tingsställe fram till 1904 och i bygden lever ännu minnena av gästgiveriet, tinget och inte minst det ännu bevarade häktet.

Man kan idag förundra sig över hur en slättby som Klörup i slutet av 1600-talet kunde bli säte för häradsrätten. Förklaringen är nog rätt enkel; ordinarie ting hölls tre gånger om året och varje ting kunde hålla på i bortåt en vecka. Under denna tid skulle nämndemännen ha kost och logi och vad passade då bättre än att förlägga tingshuset där det fanns en gästgivaregård. Och en sådan fanns i Klörup.

I början av 1700-talet betraktades Klörups gästgiveri som det ledande på Söderslätt, och hade således högre rang än utspisningsstäl-

Tingshuset i Klörup

lena i Vellinge och Anderslöv. Många kalas har gått av stapeln i Klörup och ett av dem rörde målaren Per Persson för drygt hundra år sedan.

Reste till Amerika

Per var en ansedd gillesman och alldeles utmärkt på fiol. Han kom till sin rätt i bullrande sällskap. Men detta tog hårt på äktenskapet och en dag ville hustrun skiljas. Per var ingen tungsint man och han anordnade kalas för hustru och glada vänner på både Klörups och Anderslövs gästgiverier. Sedan tog han adjö och reste till Amerika.

Han hade avsikten att vara utomlands under hemskillnadsåret och tog arbete som målare på Manhattans skyskrapor. Men så en dag hemsökte minnet av den glada hembygden honom. Han var en handlingens man, kastade pensel och färgburk och reste hem. När endast fem minuter av hemskillnadsåret återstod, stod han hemma hos hustrun:

- Här har du mej igen!

Det blev fröjd och försoning och Pelle Målare fortsatte sitt glada liv på gästgivaregården. Av gästgivarna verkar Anders Lundsten vara den mest ihågkomne. Han skötte verksamheten, om än lite illa, åren 1735-1766. Ibland kunde det bli hett om öronen.

På hösten 1749 kom ett sällskap finare herrar till gästgivaregården. De anfördes av kyrko-

Fångbojor

Foto: Bertil Wilhelmsson

herden i Trelleborg, herr magister Nils Bruzelius. Sekreteraren Maville kommanderade fram franskt vin och det dröjde inte länge förrän densamme gjorde hånfulla anmärkningar mot drycken. Lundsten blev rädd, smög ut i köket och förmanade hustrun att se till så att de stränga herrarna skulle bli belåtna. Sen bar han in några sockerskorpor på en tallrik och blev stående vid dörren. Sekreteraren blev ilsken, slog sin värja i bordet och frågade vad gästgivaren glodde på.

Blodet strömmade

Men nu blev det oväsen ute på gården. Sällskapets dräng, Petter Segerberg, var i gång med att misshandla gästgivardrängen Mauritz. Lundsten var i färd med att stilla bråket,

men herrarna kom ut och gav gästgivaren ett hugg i huvudet. Blodet strömmade men Lundsten kom lös och gömde sig i foderladan. Därifrån såg han hur herrarna tillredde sina pistoler.

Inne i stugan skrek hustru och barn av skräck, smet ut och sprang till äldermannen. Denne slog på trumman för att samla byfolket. Men strax slängde han trumman och försvann när herrarna närmade sig. Byinvånarna samlades men då gav sig herrarna iväg. Alla utom kyrkoherden Bruzelius som försökte rida över en skjutsgosse som inte ville följa med till Trelleborg. Kyrkoherden hade mer att förkunna; han steg av hästen, gick in i gästgiveriet, svor och dundrade, trumfadede i bordet och slog ett tänt ljus

Teckning: Bertil Larsson

Det besvärliga prästbesöket på 1700-talet.

ur handen på gästgivarhustrun. Historiens fortsättning är inte känd för Byahornets utsände. Möjligen fick en och annan av de inblandade böter. Sällskapet leddes ju trots allt av en aktad gudsman

Säd rasade ner i tingsalen

Tingshuset låg alldeles i anslutning till gästgivaregården. Under traktören Lundstens tid började rättskipningens högborg att förfalla och det klagades på att traktören stängde in gässlingar i nämndemanskammaren. Dessutom förvarade han säd på loftet som till slut gav vika och allt rasade ner i rättssalen. Man klarade sig en tid med nödortoftiga reparationer men år 1807 stod ett nytt hus färdigt. Nedre plan innehöll rättssal och åtta mindre rum och i ovanvåningen bodde tingsvaktmästaren.

Huvudpersonerna vid förhandlingarna - de anklagade - förvarades i Tjyvahollet, häk-

tet som låg vid vägen bara ett stenkast från gästgivaregården och tingshuset. Tack vare Skytts härads hembygdsförening har huset bevarats och förklarats som byggnadsminne. Malte Westesson från föreningen är Byahornets ciceron när vi besöker Klörup.

Inristade minnesmärken

När man kommer in har man en korridor rakt fram, de bägge cellerna till vänster och fängvaktarbostaden till höger. Vi tittar in i manscellen som ligger närmast vägen.

- Här skall ha inhysts 8-10 personer när trycket var som störst, berättar Westesson. Nu finns här säng och trätoalett. Dörren är dubbel med matlucka och en kraftig järnslå. Man kan man verkligen tala om att sitta bakom lås och bom.

När bygdekännaren Janne Agri 1925 besökte häktet konstaterade han att golven var av lera och väggarna vitrappade. I taket stod skrivet

Foto: Berit Wilhelmsson

Häktet som det ser ut idag

med krita, vackert och elegant "Nils Petter Hall. Rymd från Malmö den 24 december 1834". Hall lär ha varit en stortjuv. Fortfarande kan man se minnesmärken efter de häktade; inristade skepp, namn, initialer och siffror.

Spöstraff

Av fängvaktarbostadens ursprungliga möblemang finns idag inget kvar. Istället har man med hjälp av Trelleborgs museum och minnesgoda klörupsbor inrett med tidstypiska möbler från fängvaktarens Anders Perssons tid. Han bodde och verkade här mellan 1851

Foto: Berit Wilhelmsson

Häktets celler var inga lyxviter

och 1905. Dottern Elsa, som bodde kvar i häktet till slutet av 1930-talet, har berättat om hur det var. Hennes far var hygglig mot fångarna och gav dem lite extra utöver ordinarie portioner. De som fick spöstraff försåg han med brännvin att badda ryggen med. Men medicinen användes istället för invärtes bot. När det gällde spöstraff mindes Elsa särskilt hur en 10-årig flicka fick slita spö fastbunden vid en påle utanför häktets cellfönster.

Strax efter att Anders Persson blivit fängvaktare fick han ta hand om 27-åriga inhysespigian Kjersti Mårtensdotter. Man hade i Trelleborg i tysthet jordfäst två tvillinggossebarn, som hittats döda nedgrävda i en hög av aska under spismuren i änkan Elna Persdotters hus. De skall ha varit framfödda av Kjersti som bodde i samma hus.

Hon fördes till Klörups häkte och det antecknas att hon har blå ögon, ljust hår, rundlagt ansikte och ordinär växt. Rätten konstaterade att det ena barnet förmodligen var dödfött men att Kjersti varit orsak till det andra barnets död. Hon dömdes till 24 par ris, kyrkoplikt i Trelleborgs kyrka och därefter två år på ett av kronans tukthus.

Foto: Fotografen är okänd men vi vill tacka Nicklas Hertzman för bilden

Bilden av en barnamörderska. Kjersti Mårtensdotter, som satt i häktet i mitten av 1800-talet"

Kjersti överklagade till hovrätten och straffet mildrades till fjorton dagars fängelse vid vatten och bröd och för andra resans lägersmål skall bötas en riksdaler sexton skilling till Trelleborgs kyrka. Om böterna inte kunde betalas skulle hon arbeta av summan. Men fjorton dagar på vatten och bröd var inte något lindrigt straff. Tvärtom var det fruktat. I fängelserna rådde mycket dålig hygien med mag- och tarmsjukdomar som följd. Sjukdomarna tömde mycket snabbt fångarna på salter och mineraler och något avbrott på grund av besvären existerade inte. Således dog en del straffade en mycket smärtsam svältdöd. Kjersti överlevde men hade diarée hela tiden och var mycket medtagen när hon kom ut från fängelset.

Straffarbete

Men sorgerna var inte förbi. År 1863 fick hon sitt femte oäkta barn, som hittades dött i en vedbod. Kjersti Mårtensdotter dömdes till tio års straffarbete för barnamord, men skötte sig väl i fängelset. Hon gifte sig så

småningom och dog 1903 i Västra Alstad. Det är fullt begripligt att folk rymde. Malte Westesson berättar om hur manliga fångar tog sig ut via toaletten som hade förbindelse med yttervärlden samt karvade sönder muren under fönstret och försvann. En annan rymde upp genom taket. Även kvinnocellen har en rymningshistoria. Malte pekar på sättugnen.

- Hon kröp helt enkelt ut den vägen och hamnade på så vis i korridoren.

År 1904 flyttade förhandlingarna till Malmö, tingshuset revs 1905 och gästgiveriet upphörde. Samma år lämnade fångvaktare Persson det jordiska. Man kan förmoda att en tystnad och ett lugn då lägrade sig i Klörup.

Häktet är normalt inte öppet. Den som vill besöka huset gör det lämpligen under Häktets dag på Kristi Himmelfärdsdag då här råder livlig hantverksaktivitet. Vi kan även rekommendera den välskrivna boken om Klörup som kan köpas genom bokhandeln i Trelleborg. ■■■